

ҒТАХР 68.75.13

ӨОЖ 338.43

Ғылыми мақала

<https://www.jprr-kazniapk.kz><https://doi.org/10.46666/2026-3.2708-9991.02>**МЕМЛЕКЕТТІК АГРАРЛЫҚ САЯСАТТЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: ҚАЗАҚСТАННЫҢ
СОЛТҮСТІК ӨҢІРЛЕРІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ****TRANSFORMATION OF STATE AGRICULTURAL POLICY: EXPERIENCE OF
NORTHERN REGIONS OF KAZAKHSTAN****ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АГРАРНОЙ ПОЛИТИКИ: ОПЫТ СЕВЕРНЫХ
РЕГИОНОВ КАЗАХСТАНА****Б. ШОМШЕКОВА¹***э.ғ.к., қауымдастырылған профессор***О.В. ЛЕМЕЩЕНКО^{1*}***экономика ғылымдарының магистрі***Г.К. МУСАЕВА²***э.ғ.к., қауымдастырылған профессор*¹*І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан*²*М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз, Қазақстан***автордың электрондық поштасы: lemolvit1992@gmail.com***B. SHOMSHEKOVA¹***C.E.Sc., Associate Professor***O. LEMECHSHENKO^{1*}***Master of Economic Sciences***G. MUSSAEVA²***C.E.Sc., Associate Professor*¹*I. Zhansugurov Zhetysu University, Taldykorgan, Kazakhstan*²*M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Kazakhstan***corresponding author e-mail: lemolvit1992@gmail.com***Б. ШОМШЕКОВА¹***к.э.н., ассоциированный профессор***О.В. ЛЕМЕЩЕНКО^{1*}***магистр экономических наук***Г.К. МУСАЕВА²***к.э.н., ассоциированный профессор*¹*Жетісуский университет имени И. Жансүгірова, Талдықорған, Казахстан*²*Таразский университет имени М.Х. Дулати, Тараз, Казахстан***электронная почта автора: lemolvit1992@gmail.com*

Аңдатпа. Ауыл шаруашылығын дамытудың әлемдік тенденциялары цифрландырумен, ресурстарды үнемдейтін технологиялардың таралуымен, климаттық тәуекелдердің артуымен, азық-түлік жүйелерінің трансформациясымен және мемлекеттік қолдаудың нәтижелілігіне қойылатын талаптардың артуымен байланысты. Қазақстан үшін бұл факторларды ескеру елдің ауылшаруашылық өндірісінде басымдыққа ие солтүстік өңірлердің аграрлық саясатын қалыптастыру кезінде өте маңызды. *Мақсаты* – солтүстік облыстардың тәжірибесін ескере отырып, жаһандық трендтердің ықпалымен республиканың аграрлық секторын мемлекеттік реттеу механизмін жаңғыртудың басым бағыттарын айқындау. *Әдістері* – агроөнеркәсіптік кешеннің мемлекеттік стратегиясын жетілдіру векторларын анықтау үшін, институционалдық өзгерістер мен мемлекеттік әкімшілендіру басымдықтарын негіздеу кезінде, аграрлық өнімнің жалпы өндіріс үлесін, субсидиялау көлемдерін және ауылшаруашылық кооперациясын ілгерілетуді есептеу үшін жүйелік зерттеу, нормативтік құқықтық актілердің контент-талдауы, құрылымдық, динамикалық және өңірлік салыстыру. *Нәтижелері* – азық-түліктің жиынтық шығарылымының өсуі мемлекеттік ынталандыру мөлшерінің динамикасына қарамастан орын алғаны көрсетілді. Кооперативтердің мүшелік және өндірістік базасының бір мезгілде қысқаруы жағдайында олардың санының артуы белгіленді. Мемлекеттік қаржыландырудың және кооперативтік бірлестіктердің жұмыс істеуінің тиімділігін төмендететін институционалдық шектеулер белгіленді. Мемлекеттік көмек көлемін бағалаудан оның нәтижелілігін бағалауға

көшу қажеттілігі атап өтіледі. *Қорытынды* – аграрлық реформалардың ұлттық саясатын одан әрі реформалау мақсатты дотациялық қамтамасыз етуді кешенді пайдалануға, кооперативтік қызметті белсендіруге және инновациялық технологияларды енгізуге негізделуі тиіс. Негізгі бағдар ретінде атаулылықты, ашықтықты нығайтуды және оңтайлы экономикалық жәрдемдесуді қарастыру қажет. Мұндай тәсіл АӨК бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға, қосылған құнның аумақтық шынжырларын кеңейтуге мүмкіндік береді және Қазақстанның солтүстік аудандарындағы орнықты экономикалық прогресті шарттайды.

Abstract. Global trends in agricultural development are associated with digitalization, the spread of resource-saving technologies, increasing climate risks, the transformation of food systems, and higher requirements for the effectiveness of state support. For Kazakhstan, accounting for these factors is particularly significant when forming the agricultural policy of the northern regions, which dominate the country's agricultural production. *Objective* – to identify priority directions for modernizing the mechanism of state regulation of the republic's agricultural sector under the influence of global trends, taking into account the experience of northern regions. *Methods* – systems research, content analysis of legal acts, structural, dynamic, and regional comparisons to determine vectors for improving the state strategy of the agro-industrial complex, substantiate institutional changes and priorities of public administration, calculate the share of gross agricultural production, volumes of subsidizing, and promotion of agricultural cooperation. *Results* – it was shown that the growth of total food output occurred independently of the dynamics of state incentive volumes. An increase in the number of cooperatives was established alongside a simultaneous reduction in their membership and production base. Institutional constraints reducing the efficiency of state financing and the operation of cooperative associations were outlined. The necessity of moving from assessing the size of state aid to evaluating its effectiveness is noted. *Conclusions* – further reform of the national agricultural reform policy should be built on the comprehensive use of targeted subsidy provision, revitalization of cooperative activity, and introduction of innovative technologies. Enhancing targeting, transparency, and optimal economic assistance should be viewed as a key benchmark. Such an approach will strengthen the competitiveness of the AIC, expand territorial value chains, and lead to sustainable economic progress in the northern regions of Kazakhstan.

Аннотация. Мировые тенденции развития сельского хозяйства связаны с цифровизацией, распространением ресурсосберегающих технологий, увеличением климатических рисков, трансформацией продовольственных систем и повышением требований к результативности государственной поддержки. Для Казахстана учет этих факторов особенно значим при формировании аграрной политики северных регионов, доминирующих в сельскохозяйственном производстве страны. *Цель* – выявить приоритетные направления модернизации механизма государственного регулирования аграрного сектора республики под влиянием глобальных трендов с учетом опыта северных областей. *Методы* – системное исследование, контент-анализ нормативных правовых актов, структурное, динамическое и региональное сравнение для определения векторов совершенствования государственной стратегии агропромышленного комплекса, при обосновании институциональных изменений и приоритетов государственного администрирования, для расчета доли валового производства аграрной продукции, объемов субсидирования и продвижения сельскохозяйственной кооперации. *Результаты* – показано, что рост совокупного выпуска продовольствия происходил независимо от динамики размеров государственного стимулирования. Установлено наращивание количества кооперативов при одновременном сокращении их членской и производственной базы. Обозначены институциональные ограничения, снижающие эффективность государственного финансирования и функционирования кооперативных объединений. Отмечается необходимость перехода от оценки размеров государственной помощи к ее результативности. *Выводы* – дальнейшее реформирование национальной политики аграрных реформ должно строиться на комплексном использовании целевого дотационного обеспечения, активизации кооперативной деятельности и внедрении инновационных технологий. В качестве ключевого ориентира следует рассматривать усиление адресности, прозрачности и оптимальное экономическое содействие. Такой подход позволит укрепить конкурентоспособность АПК, расширить территориальные цепочки добавленной стоимости и обусловит устойчивый экономический прогресс в северных районах Казахстана.

Түйінді сөздер: аграрлық саясат, мемлекеттік қолдау, бағдарламалық-мақсатты басқару, субсидиялау нәтижелілігі, ауылшаруашылық кооперациясының тенденциялары, орнықты даму, бәсекеге қабілеттілік.

Keywords: agricultural policy, state support, program-targeted management, effectiveness of subsidizing, agricultural cooperation trends, sustainable development, competitiveness.

Ключевые слова: аграрная политика, государственная поддержка, программно-целевое управление, результативность субсидирования, тенденции сельскохозяйственной кооперации, устойчивое развитие, конкурентоспособность.

Мақала түсті: 24.07.2026. Сараптамадан кейін мақұлданды: 10.09.2026. Қабылданды: 19.09.2026

Кіріспе

Қазақстанның мемлекеттік аграрлық саясатының трансформациясы – ауыл шаруашылығын жаһандық экономикалық үрдістерге, технологиялық, климаттық және институционалдық өзгерістерге бейімдеу қажеттілігімен айқындалады. Сонымен қатар, саланы қайта құрудың бағыттары мен қарқыны бұрын қалыптасқан мемлекеттік реттеу модельдеріне, ауыл шаруашылығы өндірісін ұйымдастыруға және жер ресурстарын пайдалану жүйесіне едәуір дәрежеде тәуелді. Жүргізілген зерттеулердің нәтижелеріне сәйкес, Орталық Азиядағы аграрлық саланың дамуы – жер ресурстарын пайдаланудың тарихи қалыптасқан бағыттарына тәуелділігі (path dependence) айқын сақталуда. Бұл қалыптасқан институттар, өндірістік парадигмалар мен басқарушылық тәсілдер, бүгінгі күні қабылданатын шешімдерге ықпал етуді жалғастырып, шаруашылық жүргізудің қарқынды модельдеріне көшуді тежейді [1].

Қазақстанның солтүстік өңірлерінің даму жолы ерекше маңызға ие, өйткені тың және тыңайған жерлерді игеру кезеңінде елдің негізгі астық белдеуі дәл осы өңірлерде құрылған болатын. Сол кезеңде қалыптасқан өндірістік мамандану мен ауыл шаруашылығының институционалдық ұйымдастырылуы саланың қазіргі заманғы дамуына ықпал етуі жалғасуда. Сонымен қатар, ғылыми әдебиетте мемлекеттің қолданылып отырған қолдау құралдарын қайта қарауға және оларды бейімдеуге қабілетті екендігі атап көрсетіледі, бұл аграрлық секторды одан әрі жаңғыртуға мүмкіндік береді [2]. Тәуелсіздік алған сәттен бастап Қазақстанның аграрлық саясаты бағдарламалық-мақсатты басқару әдіснамасы негізінде дамуға бет бұрды. Кезең-кезеңімен қабылданған мемлекеттік бағдарламалар, ұлттық жобалар мен салалық жоспарлар мемлекеттік реттеу басымдықтарының өзгеруін көрсетті.

Бүгінде негізгі бағдарлар ретінде Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2021-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасында айқындалып, Қазақстан Республикасының агроэкономикасын

дамытудың 2026-2028 жылдарға арналған кешенді жоспары бойынша жүзеге асуда. Сонымен қатар, зерттеушілердің пікірінше, 2023 жылы және 2024 жыл басында Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің жекелеген салаларының даму қарқыны төмендеп, өндірістің жоғары өзіндік құнымен, қайта өңделген өнім импортына тәуелділікпен және логистикалық шектеулермен сипатталды [3]. Аталған факторлардың жиынтығы осы зерттеуді жүргізу қажеттілігін білдіріп, оның мақсаты – жаһандық трендтердің ықпалымен Қазақстанның мемлекеттік аграрлық саясаты трансформациясының негізгі бағыттарын солтүстік өңірлерінің тәжірибесін ескере отырып, айқындау.

Әдебиетке шолу

Ғылыми әдебиеттерде аграрлық сектордың дамуы, барған сайын өнімділікті арттыруға, көміртектік бейтараптыққа қол жеткізуге және орнықты азық-түлік жүйелерін қалыптастыруға бағытталған цифрлық технологияларды, регенеративті әдістерді және экологиялық бағдарланған шаруашылық жүргізу модельдерін енгізумен жиі байланыстырады [4]. Жаһандық климаттық, экономикалық және демографиялық сын-қатерлер бір мезгілде ауыл шаруашылығы өндірісін қолдауда және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде мемлекеттің рөлін күшейтуді құптайды [5]. Қазақстанда аграрлық саясатты іске асырудың негізгі құралдары ретінде түрлі мемлекеттік бағдарламалар, субсидиялау, жеңілдікті несиелеу және ауыл халқының жұмыспен қамтылуын қолдау жүргізілуде [6].

Ең көп талқыланатын мәселелердің бірі – субсидиялаудың нәтижелілігі. Мемлекеттік қолдау еңбек өнімділігіне оң әсер етеді, алайда шаруашылықтардың субсидияларға шамадан тыс тәуелділігі, оларды алу рәсімдерінің күрделілігі және бөлудегі ашықтығының жеткіліксіздігі мен цифрлық рәсімдердің жетілмегендігі, осы тетіктің тиімділігін төмендетеді [7]. Сонымен қатар, пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау нарықтық тетіктерді бұрмалауы мүмкін, ал ірі және шағын ауыл шаруашылығы өндірушілерінің мемлекеттік қолдау құралдарына тең емес қолжетімділігі аграр-

лық сектордағы саралануды күшейтеді [8]. 2023-2024 жылдарға жүргізілген есептеулерде субсидиялардың жалпы сала нәтижесінің пайдаға қатысты қайтарымының жеткіліксіз екенін көрсетеді, бұл оларды жоспарлау мен мониторингтеу және бөлуді жетілдіру қажеттігін растайды [9].

Аграрлық саясаттың тағы бір маңызды бағыты – ауыл шаруашылығындағы кооперацияны дамыту. Кооперативтер өндіріс субъектілерінің ресурстарын біріктіруге, шығындарды азайтуға, техникаға, қайта өңдеуге және өткізу нарықтарына қолжетімділікті кеңейтуге мүмкіндік беріп, нәтижесінде экономикалық, әлеуметтік және экологиялық тиімділікті қамтамасыз етеді [10]. Қазақстанда олардың дамуы өндірушілер арасындағы сенімсіздікпен, қолдау көрсету шарттарының тұрақсыздығымен, білікті кадрлардың жетіспеушілігімен және шағын шаруашылықтардың қайта өңдеу кәсіпорындарымен өзара іс-қимылының әлсіздігімен тежелуде. Осыған байланысты мамандандырылған кооперативтерді дамытуда субсидиялау шарттарын жетілдіру, салықтық және сақтандыру жеңілдіктерін беру қажет [11]. Әдебиетке жүргізілген шолу субсидиялаудың нәтижелілігін арттыру мен ауыл шаруашылығы кооперациясын дамыту аграрлық саясатты одан әрі жетілдірудің өзара байланысты бағыттары болып табылатынын көрсетті. Осыған байланысты аталған бағыттар бойынша талдау Қазақстанның солтүстік өңірлерінің материалдары негізінде жүргізілетін болады.

Материалдар мен әдістері

Зерттеу салыстырмалы тәсіл негізінде жүргізілді. Талдау объектісі ретінде Қазақстанның аграрлық секторы үшін стратегиялық маңызы бар Ақмола, Қостанай, Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстары айқындалды. Ақпараттық база ретінде Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы мен Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің ресми деректері алынды. Алынған деректер 2010-2025 жылдар кезеңінде аталған өңірлердің ауыл шаруашылығының жалпы ішкі өніміне қосқан үлесінің ұзақ мерзімдегі динамикасын бағалау үшін пайдаланылды, ал соңғы үш жылдың деректері субсидиялау мен ауыл шаруашылығы кооперациясын талдау үшін қолданылды.

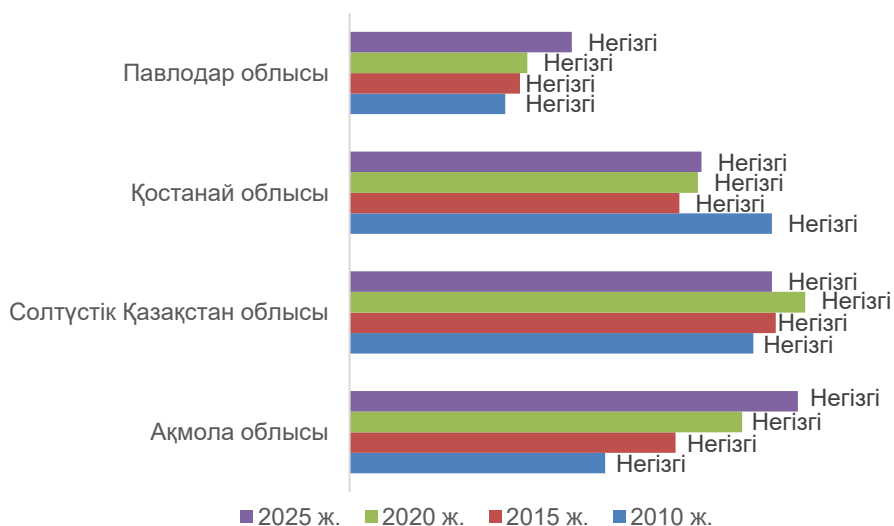
Ғылыми жарияланымдар мен бағдарламалық құжаттарды зерделеуде, институционалдық өзгерістерді және аграрлық саясат трансформациясының негізгі бағыттарын айқындау үшін жүйелік және контент-талдау

әдістері қолданылды. Статистикалық-экономикалық талдау құрылымдық, динамикалық және өңіраралық салыстыру әдістерін қамтыды, бұл ауыл шаруашылығының жалпы өнім көлемінің, мемлекеттік қолдау көлемдерінің және кооперативтік сектор көрсеткіштерінің өзгерістерін бағалауға мүмкіндік берді. Субсидиялаудың нәтижелілігін салыстыру үшін ауыл шаруашылығының жалпы өнім көлемінің субсидиялар көлеміне қатынасы есептелді. Бұл көрсеткіш тікелей себеп-салдарлық байланысты белгілемей, бюджеттік қайтарымның салыстырмалы индикаторы ретінде пайдаланылды. Кооперацияның дамуы және кооперативтер мен олардың мүшелерінің саны және өндірілген өнім көлемі бағаланып, бұл сектордың сандық кеңеюін, яғни оның нақты өндірістік нәтижелілігімен салыстыруға мүмкіндік берді.

Нәтижелер

Қазақстанның солтүстік өңірлерін зерттеу нысаны ретінде таңдау олардың отандық агроөнеркәсіптік кешенді дамытудағы стратегиялық маңызымен негізделеді. Ақмола, Қостанай, Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстары тарихи тұрғыдан елдің негізгі астық өндіретін өңірлер ретінде қалыптасып, бұл көбіне тың және тыңайған жерлерді игеру жөніндегі мемлекеттік саясатты іске асырудың нәтижесі болды. Қалыптасқан өндірістік мамандану, ауыл шаруашылығы алқаптарының жоғары шоғырлануы және механикаландыру деңгейінің жоғарылығы және аграрлық өндірістің дамыған инфрақұрылымы, осы өңірлердің Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі және экспорттық әлеуетін қалыптастырудағы жетекші рөлін айқындауды жалғастыруда.

1-суреттің деректері көрсеткендей, солтүстік өңірлер Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығының жалпы ішкі өнімін (бұдан әрі – ЖІӨ) қалыптастыруда тұрақты түрде жоғары үлесті сақтап келеді. Соңғы 15 жыл бойы аталған төрт облыстың жиынтық үлесі республикалық ауыл шаруашылығы ЖІӨ көлемінің үштен бірінен астамын құрап, елдің аграрлық секторын дамытудағы жүйе құраушы рөлін растайды (сурет 1). Бұл көрсеткіштер солтүстік өңірлердің республикалық аграрлық өндіріс құрылымындағы тұрақты маңызын және олардың елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі үлесін айқындайды. Соған қарамастан жекелеген өңірлердің даму динамикасы белгілі бір айырмашылықтармен сипатталады.

Ескерту: әдебиет көзінің деректері негізінде авторлармен құрастырылған [12]

Сурет 1 – Солтүстік өңірлердің республикалық ауыл шаруашылығы ЖІӨ-сіндегі үлес салмағы, %

Айқын оң динамика Ақмола облысында байқалады, оның үлес салмағы 2010 жылғы 6,9%-дан 2025 жылы 12,1%-ға дейін ұлғайып, бұл оның ауыл шаруашылығы ЖІӨ құрылымындағы позициясының едәуір нығайып, талданатын кезеңнің соңына қарай Ақмола облысы көрсетілген өңірлер арасында бірінші орынға шығып, Солтүстік Қазақстан облысын (бұдан әрі – СҚО) 0,7%-ға басып озды. Сонымен қатар, СҚО өз үлес салмағын 10,9%-дан 11,4%-ға дейін арттыра отырып, көшбасшылық орнын сақтап қалды. Қостанай облысы салыстырмалы түрде тұрақты көрсеткіштермен сипатталса, Павлодар облысының үлесі 2025 жылы 6,0%-ға жеткенімен, өңірлер арасында ең төмен деңгейде қалды.

Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы ЖІӨ-сін қалыптастырудағы солтүстік өңірлердің жоғары үлесі өздігінен мемлекеттік аграрлық саясатты іске асырудың нәтижелілігін толық бағалауға мүмкіндік бермейді. Осыған байланысты агроөнеркәсіптік кешенді дамытуға бағытталған мемлекеттік қаржылық қолдау

көлемдерімен қол жеткізілген нәтижелерді салыстырудың маңызы зор. Мұндай тәсіл мемлекеттің саланы дамытуға қатысу ауқымын ғана емес, сонымен қатар өңірлік бөліністе бюджет қаражатын пайдалану нәтижелілігін бағалауға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты зерттеуде ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы шығарылымы мен мемлекеттік субсидиялар көлемін талдаумен қатар, ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы шығарылымының мемлекеттік субсидиялау көлеміне қатынасы көрсеткіші есептелді. Осы арқылы өндірістік нәтижелер мен мемлекеттік қолдау көлемдерінің арақатынасы салыстырмалы түрде бағаланды. Бұл көрсеткіш бюджет қаражатының шартты қайтарымын сипаттай отырып, ұсынылған субсидиялардың бірлігіне шаққандағы өндірілген ауыл шаруашылығы өнімінің көлемін көрсетеді. Аталған индикаторды пайдалану өңірлік бөліністе бюджет қаражатын пайдалану нәтижелілігін бағалауға мүмкіндік береді (кесте 1).

Кесте 1 – Қазақстанның солтүстік өңірлеріндегі ауыл шаруашылығы өндірісі мен агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау көрсеткіштері

Көрсеткіш	Жыл	Ақмола облысы	Солтүстік Қазақстан облысы	Қостанай облысы	Павлодар облысы
Ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы шығарылымы, млн теңге	2023	693 610,9	757,0 523,8	639 493,4	390 320,3
	2024	972 000,3	939 165,0	752 085,5	472 638,5
	2025	1 169 846,0	1 103,0 948,7	917 743,4	581 231,2

Агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдауға бөлінген субсидиялар көлемі, млн теңге	2023	60 000,0	50,0 000,0	55 000,0	39 434,2
	2024	65 000,0	55,0 000,0	60 000,0	33 245,2
	2025	51 200,00	61,0 443,8	47 300,0	30 171,8
Ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы шығарылымының субсидиялау көлеміне қатынасы	2023	11,56	15,15	11,63	9,9
	2024	14,95	17,08	12,53	14,22
	2025	22,85	17,97	19,40	19,26
Ескерту: әдебиет көздерінің деректері негізінде авторлармен құрастырылған [12, 13]					

1-кесте деректерінен қарастырылып отырған барлық өңірлерде мемлекеттік қолдау көлемдерінің әртүрлі динамикасы жағдайында ауыл шаруашылығының жалпы ішкі өнімінің (ЖІӨ) өскенін көрсетеді. 2023-2025 жж. ЖІӨ-нің ең жоғары өсімі Ақмола облысында тіркелді – 68,7%, одан кейін Павлодар облысы – 48,9%, Солтүстік Қазақстан облысы (СҚО) – 45,7% және Қостанай облысы – 43,5%. Сонымен қатар, субсидиялау көлемі тек СҚО-да ғана 22,9%-ға ұлғайды, ал Павлодар облысында 23,5%-ға, Ақмола облысында 14,7%-ға, Қостанай облысында 14,0%-ға қысқарған. Бұл салыстырмалы талдау Ақмола, Павлодар және Қостанай облыстарында ауыл шаруашылығы ЖІӨ-нің өсуі мемлекеттік қолдау көлемдерінің қысқаруы жағдайында орын алғанын көрсетеді.

Осы көрсеткіш бойынша 2025 жылы ең жоғары мәні Ақмола облысында тіркелді – 22,85 теңге, ал 2023 жылы бұл көрсеткіш 11,56 теңгені, Қостанай және Павлодар облыстарында бұл көрсеткіш тиісінше 19,40 және 19,26 теңгені құраған. Ол СҚО-да 15,15 теңгеден 17,97 теңгеге дейін өскеніне қарамастан, аталған өңірлер арасында ең төменгі деңгейде қалды, өйткені ЖІӨ-нің өсуі субсидиялау көлемдерінің ұлғаюымен қатар жүрді. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін субсидиялау негізінен республикалық және жергілікті бюджеттердің қаражаты есебінен жүзеге асырылып, қаржылық құралдарды іске асыру «Бәйтерек» ұлттық инвестициялық холдингі» АҚ-ның қатысуымен қамтамасыз етілген. Оның құрылымына агроөнеркәсіптік кешен субъектілеріне жеңілдетілген несие беруді, маусымдық егіс жұмыстарын және инвестициялық жобаларды қаржыландыруды жүзеге асыратын «Аграрлық несие корпорациясы» АҚ, сондай-ақ ауыл шаруашылығы

техникасы мен жабдықтарын лизингке беруге маманданған «ҚазАгроҚаржы» АҚ кіреді.

Фермерлерге өсімдік шаруашылығы өнімінің өнімділігі мен сапасын арттыруға, тұқым шаруашылығын дамытуға, минералдық тыңайтқыштардың, пестицидтердің және биологиялық агенттердің құнын арзандатуға, мал шаруашылығын дамытуға, инвестициялық салымдар кезіндегі шығындардың бір бөлігін өтеуге, кредиттер мен ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтарының лизингі бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялауға, сондай-ақ су үнемдеу технологияларын енгізуге арналған субсидиялар қолжетімді. 2023 жылдан бастап аталған мемлекеттік қолдау шаралары өтінімдерді қарау процесін автоматтандыруды, бюджет қаражатын бөлудің ашықтығын арттыруды және әкімшілік кедергілерді азайтуды қамтамасыз ететін Gosagro.kz мемлекеттік ақпараттық жүйесі арқылы ұсынылуда.

Субсидиялау жүйесінің қазіргі даму кезеңі институционалдық басқару тетіктерін жетілдірумен сипатталады. 2025 жылдан бастап субсидияларды әкімшілендіру және мемлекеттік қолдау алушылардың өтініштерін қарау жөніндегі функциялар Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінде шоғырландырылды. Бұл уәкілетті органның жауапкершілігін арттыруға, әкімшілік рәсімдерді қысқартуға және мемлекеттік қолдау шараларын ұсынудың тиімділігін арттыруға бағытталған. Бүгінде жүргізіліп жатқан реформаларға қарамастан, қазіргі заманғы зерттеулердің нәтижелері Қазақстанның ауыл шаруашылығын субсидиялау тетігінде бірқатар жүйелі мәселелердің сақталып отырғанын көрсетеді. Атап айтқанда, экономист-ғалымдар мемлекеттік қолдаудың тиімділігін субсидияларды алу рәсімдерінің күрделілігі, қаржыландырудың жеткіліксіздігі және авто-

маттандырылған жүйелердің техникалық ақаулары төмендететінін атап көрсетеді [7].

Осыған ұқсас қорытындылар Қазақстанның солтүстік өңірлерінің агроөнеркәсіптік кешенін дамытуға арналған зерттеуде де келтірілген. Авторлар құқықтық рәсімдерді жетілдірудің, субсидиялау тетіктерінің ашықтығын арттырудың, субсидиялардың атаулылығын қамтамасыз етудің, мемлекеттік қолдау көрсету рәсімдерін жеделдетудің және ауыл шаруашылығы тәуекелдерін сақтандыру тетіктерін дамытудың қажеттілігін атап көрсетеді [14]. Сонымен қатар, қазіргі заманғы зерттеулерде мемлекеттік қолдаудың басымдықтарын өзгерту қажеттілігі атап өтіледі. Авторлардың пікірінше, тікелей субсидиялардың басым болуы негізінен қысқа мерзімді нәтижені қамтамасыз етеді және агроөнеркәсіптік кешеннің ұзақ мерзімді дамуын жеткілікті деңгейде ынталандырмайды.

Осыған байланысты инфрақұрылымды дамытуға, инновациялар мен заманауи технологияларды енгізуге, ғылыми зерттеулер жүргізуге және ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеуді дамытуға бағытталатын қаржыландыру көлемін ұлғайту ұсынылады. Бұл агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуына, ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға жағдай жасайды [3]. Субсидиялау тетіктерін жетілдірумен қатар, мемлекеттік аграрлық саясаттың басым бағыттарының бірі ауыл шаруашылығы кооперациясын дамыту

болып табылады. Ауыл шаруашылығының тұрақты дамуы қалыптасқан институционалдық шектеулерді еңсермейінше, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің ұжымдық өзара іс-қимыл нысандарын дамытпайынша, білім жүйесін жетілдірмейінше және ресурс үнемдеуші технологияларды кеңінен таратпайынша мүмкін еместігін атап көрсетеді [1].

Осы тұрғыда кооперативтік сектордың дамуын бағалау кезінде тек жұмыс істеп тұрған бірлестіктердің санын ғана емес, сондай-ақ оған қатысушыларының санын және өндірістік қызметінің нақты нәтижелерін де ескеру қажет. Қазақстанның солтүстік өңірлеріндегі тиісті көрсеткіштердің динамикасы кестеде 2 ұсынылған. Кестенің 2 деректері Қазақстанның солтүстік өңірлерінде ауыл шаруашылығы кооперациясының дамуында түрлі бағыттағы динамиканың қалыптасқанын көрсетеді. 2023–2025 жылдары қарастырылып отырған төрт облыста жұмыс істеп тұрған кооперативтердің жалпы саны 630-дан 760 бірлікке дейін, немесе 20,6%-ға артқан. Сонымен қатар, олардың мүшелерінің жалпы саны 9 627 адамнан 6 461 адамға немесе 32,9%-ға азайып, ал өндірілген өнім көлемі 15,840 млрд. теңгеден 9,568 млрд. теңгеге, яғни 39,6%-ға қысқарған. Осылайша, кооперативтік сектордың сандық кеңеюі оның мүшелік және өндірістік базасының сәйкес деңгейде нығайымен қатар жүрген жоқ.

Кесте 2 – Қазақстанның солтүстік өңірлеріндегі ауыл шаруашылығы кооперативтерінің негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіш	Жыл	Ақмола облысы	Солтүстік Қазақстан облысы	Қостанай облысы	Павлодар облысы
Қолданыстағы ауыл шаруашылығы кооперативтерінің саны, бірлік	2023	227	130	114	159
	2024	223	125	120	183
	2025	245	130	114	271
Ауыл шаруашылығы кооперативтері мүшелерінің саны, адам	2023	3 198	2 930	2 134	1 365
	2024	1 648	2 653	2 929	1 088
	2025	1 153	1 701	2 777	830
Ауыл шаруашылығы кооперативтері өндірген өнім көлемі, млрд. теңге	2023	1,992	4,286	0,116	9,446
	2024	1,897	4,056	1,475	2,194
	2025	1,018	4,398	0,349	3,803
Ескерту: әдебиет көзінің деректері негізінде авторлармен құрастырылған [12]					

Кооперативтер санының ең қарқынды өсуі Павлодар облысында байқалып, оның ішінде 2023 жылғы 159 бірліктен 2025 жылы 271 бірлікке артқан. Алайда осы кезеңде олардың мүшелерінің саны 1 365 адамнан 830 адамға де-

йін азайып, өндірілген өнім көлемі 9,446 млрд. теңгеден 3,803 млрд. теңгеге дейін қысқарған. Осындай үрдіс Ақмола облысында да байқалады. Мұнда кооперативтер саны 227-ден 245 бірлікке дейін өскенімен, олардың мүшелері-

нің саны 3 198 адамнан 1 153 адамға дейін қысқарып, ал өндіріс көлемі 1,992 млрд. теңгеден 1,018 млрд. теңгеге дейін азайған. Неғұрлым тұрақты өндірістік көрсеткіштер СҚО тән. Кооперативтер саны 130 бірлік деңгейінде сақталған жағдайда өндірілген өнім көлемі 2023 жылғы 4,286 млрд. теңгеден 2025 жылы 4,398 млрд. теңгеге дейін ұлғайды.

Сонымен бірге, кооператив мүшелерінің саны 2 930 адамнан 1 701 адамға дейін қысқарып, бұл өндірістік қызметтің белсенді жұмыс істейтін шаруашылықтардың санының шоғырлануымен жүзеге асырылып отырғанын көрсетуі мүмкін. Қостанай облысында жұмыс істеп тұрған кооперативтердің саны іс жүзінде өзгеріссіз қалып, 2023 және 2025 жылдары 114 бірлікті құрады. Сонымен қатар, олардың мүшелерінің саны 2 134 адамнан 2 777 адамға дейін өсті. Алайда өндіріс көлемінің динамикасы тұрақсыз сипатқа ие болды: 2024 жылы 1,475 млрд. теңгеге дейін өскеннен кейін, 2025 жылы өнім көлемі 0,349 млрд. теңгеге дейін төмендеген. Анықталған үрдістер жұмыс істеп тұрған ауыл шаруашылығы кооперативтері санының артуы өздігінен олардың мүшелік базасының кеңеюін және өндірістік нәтижелілігінің жоғарылауын қамтамасыз етпейтінін көрсетеді.

Талдау нәтижелері кооперацияны дамытудың негізгі шектеулері көбінесе институционалдық сипатқа ие екенін болжауға мүмкіндік береді. Бұл ғылыми зерттеулердің нәтижелерімен де расталады, оларда кооперативтердің төмен нәтижелілігін қатысушылар арасындағы сенімнің жеткіліксіздігімен, басқару жүйесінің жетілмегендігімен, консультациялық қызметтер мен инфрақұрылымға қолжетімділіктің шектеулілігімен, сондай-ақ мемлекеттік қолдау көрсету шарттарының тұрақсыздығымен байланыстырады. Осы мәселелерді шешу бағыттарының қатарында техникалық қызмет көрсету, қайта өңдеу, логистика және өткізу салаларында мамандандырылған кооперативтерді дамытуды, олардың басшыларының біліктілігін арттыруды және кооперативтерге қосымша салықтық, сақтандыру және субсидиялық жеңілдіктер беруді ұсынады [11].

Талқылау

Алынған нәтижелер Қазақстанның солтүстік өңірлеріндегі мемлекеттік аграрлық саясаттың трансформациясы мемлекеттік қаржыландыру көлемін ұлғайтудан мемлекеттік қолдаудың нәтижелілігін арттыруға, кооперацияны дамытуға және орнықты өңірлік аграрлық азық-түлік жүйелерін қалыптастыру-

ға көшу жөніндегі жаһандық үрдіске сәйкес келетінін көрсетеді. Зерттеу қорытындылары ғылыми деректермен сәйкес келеді, шаруашылық көлемінің табысқа статистикалық тұрғыдан маңызды оң әсер ететінін, ал субсидиялар көлемінің ықпалының статистикалық тұрғыдан маңызды болмағанын анықтаған [15]. Бұл мемлекеттік қолдау тетіктерін еңбек өнімділігінің өсуімен, инновацияларды енгізумен және ресурстарды пайдалану тиімділігін арттырумен өзара байланыстыру қажеттігін көрсетеді.

Жергілікті азық-түлік жүйелерін, қысқа уақытта жеткізу тізбектерін және өндірушілердің кооперативтік өзара іс-қимыл нысандарын дамытуды аграрлық және жер саясатын трансформациялаудың маңызды бағыттарының бірі ретінде құптайды. Сонымен қатар, зерттеулерде жер пайдалануды реттеуді, фермерлерді қолдауды және орнықты дамудың институционалдық құралдарын кешенді түрде үйлестірудің қажеттілігін атап көрсетеді [16]. Осы зерттеуде алынған нәтижелер аталған тәсілдің Қазақстанның солтүстік өңірлері үшін де өзектілігін растайды. Атаулы субсидиялау мен ауыл шаруашылығы кооперациясын дамытуды өзара толықтыратын құралдар ретінде қарастырған жөн: субсидиялар еңбек өнімділігі мен инновацияларды ынталандыруға бағытталуы тиіс, ал кооперативтер өндірушілердің қайта өңдеуге, логистикаға және өткізу нарықтарына қолжетімділігін кеңейтуі қажет. Бұл құралдарды өзара үйлестіре отырып қолдану мемлекеттік қолдаудың нәтижелілігін арттыруға және өңірлік қосылған құнды қалыптастыру тізбектерін нығайтуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

1. Қазақстанның солтүстік өңірлері елдің аграрлық секторын дамытуда жүйе құраушы рөлін сақтап отыр. Ауыл шаруашылығы өндірісінің жоғары шоғырлануы және ауыл шаруашылығының жалпы ішкі өнімін қалыптастыруға қосып отырған тұрақты үлесі, олардың азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі және мемлекеттік аграрлық саясатты іске асырудағы стратегиялық маңызын растайды.

2. Қазақстанның солтүстік өңірлерінде ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы шығарылымының артуы мемлекеттік субсидиялау көлемдерінің өзгеруіне қарамастан байқалды. Бұл мемлекеттік қолдау көлемін бағалаудан оның нәтижелілігін және бюджет қаражатын пайдалану тиімділігін бағалауға басымдық берудің қажеттілігін көрсетеді.

3. Субсидиялау жүйесін одан әрі жетілдіру оның атаулылығын, ашықтығын және тиімді-

лігін арттыруға бағытталуы тиіс. Мемлекеттік қолдаудың басымдықтарын инновацияларды енгізуге, өндірісті жаңғыртуға, ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеуді, инфрақұрылымды және ресурс үнемдеуші технологияларды дамытуға қарай, қайта бағдарлағаны жөн. Бұл агроөнеркәсіптік кешеннің ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігінің өсуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

4. Ауыл шаруашылығы кооперациясының дамуы кооперативтер санының өсуімен қатар, олардың мүшелік құрамының және өндірістік базасының қысқаруымен сипатталады. Анықталған үрдіс кооперативтік сектордың сандық кеңеюі әрдайым, оның экономикалық тұрақтылығының артуымен қатар жүрмейтінін көрсетеді және оның жұмыс істеуінің ұйымдастырушылық әрі институционалдық тетіктерін жетілдіру қажеттігін айқындайды.

5. Қазіргі жаһандық трендтер мемлекеттік аграрлық саясатты нәтижелі субсидиялау тетіктерін, ауыл шаруашылығы кооперациясын дамытуды және инновациялық технологияларды енгізуді кешенді түрде қолдану негізінде одан әрі трансформациялауды талап етеді. Мұндай тәсіл агроөнеркәсіптік кешеннің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, өңірлік қосылған құнды қалыптастыру тізбектерін нығайтуға және Қазақстанның солтүстік өңірлерінің тұрақты дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Авторлардың үлесі: Шомшекова Балхия – тұжырымдамалау, әдістеме, жарияланымның дайындалуын бақылау, қаржыландыру көзін көрсету; Лемещенко Олеся Витальевна – статистикалық деректерді іздеу, деректерді сандық және сапалық талдау, визуализация, мақаланың алғашқы нұсқасын дайындау, тексеру, соңғы нұсқаны пысықтау және редакциялау; Мусаева Гульнар Қудайбергеновна – әдебиеттерге шолу және жүйелеу, зерттеу нәтижелерін ғылыми интерпретациялау, пікірталас бөлімін қалыптастыру.

Мүдделер қақтығысы: авторлар мүдделер қақтығысы жоқ деп мәлімдейді.

Қаржыландыру көзі: мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің BR24993047 «Жер қатынастарын реттеудегі заманауи сын-қатерлер: тарихи-құқықтық талдау» бағдарламасы бойынша бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру шеңберінде дайындалды (№ 418-ПЦФ-24-26 шарт).

Әдебиеттер тізімі

- [1] Spies, M. Path Dependencies of (Un-) sustainable Land Use in Central Asia / M. Spies, H. Alff, S. Missall, M. Welp // Central Asian Affairs. – 2023. – Vol.10. – Issue 3. – P.239-269. <https://doi.org/10.30965/22142290-bja10039>
- [2] Lemechshenko, O. Improving the Program-Targeted Management Methodology and Its Practical Application for the Sustained and Environment Development of Agro-Industrial Complex / O. Lemechshenko, G. Nakipova, G. Akhmet // Journal of Environmental Management and Tourism. – 2022. – Vol. 13. – N 3. – P. 769-781. [https://doi.org/10.14505/jemt.13.3\(59\).16](https://doi.org/10.14505/jemt.13.3(59).16)
- [3] Nussipali, R. Transformation of the agro-industrial complex of Kazakhstan / R. Nussipali, L.V. Asilyan, A.G. Grigoryan, I.A. Zatsarinnyaya, N.A. Kupriyanenko // BIO Web of Conferences. – 2025. – Vol.161. – Article 00039. <https://doi.org/10.1051/bioconf/202516100039>
- [4] McBratney, A. Agriculture over the Horizon: A Synthesis for the Mid-21st Century / A. McBratney, M. Park // Sustainability. – 2025. – Vol. 17. – Issue 21. – Article 9424. <https://doi.org/10.3390/su17219424>
- [5] Guliyev, E. Role of government policy in food security: Economic and demographic challenges / E. Guliyev, B. Atashov, A. Guliyeva // Problems and Perspectives in Management. – 2024. – Vol.22. – Issue 2. – P.488-501. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(2\).2024.38](https://doi.org/10.21511/ppm.22(2).2024.38)
- [6] Aimurzinov, M.S. Main Implementation Directions of Agrarian Policy in the Republic of Kazakhstan / M.S. Aimurzinov, N.T. Baikadamov, A.A. Luchaninova, T.V. Ovchinnikova, R.S. Mussina, B.A. Zhakupova, N.M. Zayed // Academy of Strategic Management Journal. – 2021. – Vol.20. – Issue 1. – P. 128-135.
- [7] Siximbayeva, G. Efficiency of Agriculture Subsidies in Kazakhstan / G. Siximbayeva, K. Shayakhmetova, U. Yernazarova, R. Ruzanov // Central European Journal of Public Policy. – 2025. – Vol.19 – Issue 1. – P.22-37. <https://doi.org/10.2478/cejpp-2025-0003>
- [8] Abdigul, G.K. Modern Trends in Kazakhstan Agriculture in the Context of Integration to the World Economy / G.K. Abdigul, A.M. Balkibayeva, G.A. Assanova, D.M. Iskakova // The Journal of Economic Research & Business Administration. – 2025. – Vol. 151. – No.1. – P.115-126. <https://doi.org/10.26577/be202515119>
- [9] Мадиев, Г. Государственное регулирование инновационного развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан / Г. Мадиев, У.К. Керимова, У.Х. Нигмаджанов // Проблемы агорынка. – 2025. – №4. – С.14-26. <https://doi.org/10.46666/2025-4.2708-9991.01>
- [10] Aboah, J. A review of economic, relational, social and environmental measures of agricultural cooperatives performance: trends, sectoral, and geographical association / J. Aboah, N. Lees, S. De Ponti // International Food and Agribusiness

Management Review. – 2024. – Vol. 27. – Issue 5. – P.815-841. <https://doi.org/10.22434/IFAMR1058>

[11] Женсхан, Д. Қазақстандағы ауыл шаруашылығы кооперативтері: даму жағдайы, мәселелері және дамыту тетіктері / Д. Женсхан, М.А. Мусаева, М.Е. Сабырова, Г.Д. Алимжанова // «Тұран» университетінің хабаршысы. – 2025. – №1(105). – Б. 168-180. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2025-1-1-168-180>

[12] Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы [Электрондық ресурс]. – 2025. – URL: <https://www.stat.gov.kz/kz/> (қаралған күні: 25.06.2026).

[13] Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі [Электрондық ресурс]. – 2025. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/moa?lang=kk> (қаралған күні: 25.06.2026).

[14] Касенова, А.Ж. Қазақстанның солтүстік облыстарының агроөнеркәсіптік кешенінің инфрақұрылымдық және материалдық базасын талдау / А.Ж. Касенова, К. Бодаухан, А.В. Хапова // Проблемы агрорынга. – 2025. – №3. – Б. 149-157. <https://doi.org/10.46666/2025-3.2708-9991.13>

[15] Zhaishylyk, N.P. Determinants of Agricultural Income: An Empirical Study of Farmers in Northern Kazakhstan / N.P. Zhaishylyk, P.B. Isakhova, R.B. Sadykova, A.S. Isakhova // Economy: Strategy and Practice. – 2025. – Vol. 20. – No. 3. – P. 152-163. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2025-3-152-163>

[16] Kassis, G. Public perceptions of land-policy-for-local-food goals: findings from a discrete choice experiment study / G. Kassis, T. Rambonilaza // Food Policy. – 2026. – Vol. 138. – Article 103012. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2025.103012>

References

[1] Spies, M., Alff, H., Missall, S. & Welp, M. (2023). Path Dependencies of (Un-)sustainable Land Use in Central Asia. *Central Asian Affairs*, 10 (3), 239–269. <https://doi.org/10.30965/22142290-bja10039> [in English].

[2] Lemechshenko, O., Nakipova, G. & Akhmet, G. (2022). Improving the Program-Targeted Management Methodology and Its Practical Application for the Sustained and Environment Development of Agro-Industrial Complex. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 13 (3), 769–781. [https://doi.org/10.14505/jemt.13.3\(59\).16](https://doi.org/10.14505/jemt.13.3(59).16) [in English].

[3] Nussipali, R., Asilyan, L.V., Grigoryan, A.G., Zatsarinnyaya, I.A. & Kupriyanenko, N.A. (2025). Transformation of the agro-industrial complex of Kazakhstan. *BIO Web of Conferences*, 161, 00039. <https://doi.org/10.1051/bioconf/202516100039> [in English].

[4] McBratney, A. & Park, M. (2025). Agriculture over the Horizon: A Synthesis for the Mid-21st Century. *Sustainability*, 17 (21), 9424. <https://doi.org/10.3390/su17219424> [in English].

[5] Guliyev, E., Atashov, B. & Guliyeva, A. (2024). Role of government policy in food security: Economic and demographic challenges. *Problems and Perspectives in Management*, 22 (2), 488–501. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(2\).2024.38](https://doi.org/10.21511/ppm.22(2).2024.38) [in English].

[6] Aimurzinov, M.S., Baikadamov, N.T., Luchaninova, A.A., Ovchinnikova, T.V., Mussina, R.S., Zhakupova, B.A. & Zayed, N.M. (2021). Main Implementation Directions of Agrarian Policy in the Republic of Kazakhstan. *Academy of Strategic Management Journal*, 20 (1), 128–135 [in English].

[7] Siximbayeva, G., Shayakhmetova, K., Yernazarova, U. & Ruzanov, R. (2025). Efficiency of Agriculture Subsidies in Kazakhstan. *Central European Journal of Public Policy*, 19 (1), 22–37. <https://doi.org/10.2478/cejpp-2025-0003> [in English].

[8] Abdigul, G.K., Balkibayeva, A.M., Assanova, G.A. & Iskakova, D.M. (2025). Modern Trends in Kazakhstan Agriculture in the Context of Integration to the World Economy. *Ehkonomikalyk' zertteu'ler zha'ne biznes a'kimshiligi zhurnaly - Journal of Economic Research and Business Administration*, 151 (1), 115–126. <https://doi.org/10.26577/be202515119> [in English].

[9] Madiev, G., Kerimova, U.K. & Nigmatdzhonov, U.Kh. (2025). Gosudarstvennoe regulirovanie innovacionnogo razvitiya agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan [State regulation of innovative development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan]. *Problemy agrorinyka - Problems of AgriMarket*, (4), 14–26. <https://doi.org/10.46666/2025-4.2708-9991.01> [in Russian].

[10] Aboah, J., Lees, N. & De Ponti, S. (2024). A review of economic, relational, social and environmental measures of agricultural cooperatives performance: trends, sectoral, and geographical association. *International Food and Agribusiness Management Review*, 27 (5), 815–841. <https://doi.org/10.22434/IFAMR1058> [in English].

[11] Zhenskhan, D., Musaeva, M.A., Sabyrova, M.E. & Alimzhanova, G.D. (2025). K'azak'standag'y au'yl sharwashylyg'y kooperativteri: damu zhag'dayy, ma'seleleri zha'ne damytu tetikteri [Agricultural cooperatives in Kazakhstan: state of development, problems and development mechanisms]. *Vestnik universiteta «Turan» - Bulletin of Turan University*, (1), 168–180. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2025-1-1-168-180> [in Kazakh].

[12] Ulttyk' statistika bu'rosy [Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan] (2025). Available at: <https://www.stat.gov.kz/kz/> (date of access: 25.06.2026) [in Kazakh].

[13] K'azak'stan Respublikasy Au'yl sharwashylyg'y ministrilgi [Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan] (2025). Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/moa?lang=kk> (date of access: 25.06.2026) [in Kazakh].

[14] Kasenova, A.Zh., Bodaughan, K. & Khapova, A.V. (2025). K'azak'stannyn' soltu'stik oblystardyn' agroo'nerka'siptik keshenin' infrastrukturalyk'

zha'ne materialdyk' bazasyn taldau [Analysis of the infrastructure and material base of the agro-industrial complex of the northern regions of Kazakhstan]. *Problemy agrorynka - Problems of AgriMarket*, (3), 149–157. <https://doi.org/10.46666/2025-3.2708-9991.13> [in Kazakh].

[15] Zhaishylyk, N.P., Isakhova, P.B., Sadykova, R.B. & Isakhova, A.S. (2025). Determinants of Agricultural Income: An Empirical Study of Farmers in

Northern Kazakhstan. *Economy: Strategy and Practice*, 20 (3), 152–163. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2025-3-152-163> [in English].

[16] Kassis, G. & Rambonilaza, T. (2026). Public perceptions of land-policy-for-local-food goals: findings from a discrete choice experiment study. *Food Policy*, 138, 103012. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2025.103012> [in English].

Авторлар туралы ақпарат:

Шомшекова Балхия; экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор; «Мемлекеттік басқару және менеджмент» кафедрасының қауымдастырылған профессоры; І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті; 040009 І.Жансүгіров көш., 187а, Талдықорған қ, Қазақстан; e-mail: bshomshekova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-9677-4075>

Лемещенко Олеся Витальевна – негізгі автор; экономика ғылымдарының магистрі; «Мемлекеттік басқару және менеджмент» кафедрасының оқытушы-дәріскері; І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті; 040009 І.Жансүгіров көш., 187а, Талдықорған қ, Қазақстан; e-mail: lemolvit1992@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-8907-9768>

Мусаева Гульнар Кудайбергеновна; экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор; «Экономика және менеджмент» кафедрасының қауымдастырылған профессоры; М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті; 080000 Төлеби көш, 60, Тараз қ., Қазақстан; e-mail: Gulnar_aru71@list.ru; <https://orcid.org/0000-0001-9017-3359>

Information about the authors:

Shomshekova Balkhiya; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Associate Professor of the Department of Public Administration and Management; I. Zhansugurov Zhetysu University; 040009 Zhansugurov str., 187a, Taldykorgan, Kazakhstan; e-mail: bshomshekova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-9677-4075>

Lemechshenko Olessya – The main author; Master of Economic Sciences; Lecture of the Department of Public Administration and Management; I. Zhansugurov Zhetysu University; 040009 Zhansugurov str., 187a, Taldykorgan, Kazakhstan; e-mail: lemolvit1992@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-8907-9768>

Mussaeva Gulnar; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Associate Professor of the Department of Economics and Management; M.Kh. Dulaty Taraz University; 080000 Tolebi str., 60, Taraz, Kazakhstan; e-mail: Gulnar_aru71@list.ru; <https://orcid.org/0000-0001-9017-3359>

Сведения об авторах:

Шомшекова Балхия; кандидат экономических наук, ассоциированный профессор; ассоциированный профессор кафедры «Государственное управление и менеджмент»; Жетысуский университет имени И.Жансугурова; 040009 ул. И.Жансугурова, 187а, г.Талдықорған, Казахстан; e-mail: bshomshekova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0001-9677-4075>

Лемещенко Олеся Витальевна – основной автор; магистр экономических наук; преподаватель-лектор кафедры «Государственное управление и менеджмент»; Жетысуский университет имени И.Жансугурова; 040009 ул. И.Жансугурова, 187а, г.Талдықорған, Казахстан; e-mail: lemolvit1992@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-8907-9768>

Мусаева Гульнар Кудайбергеновна; кандидат экономических наук, ассоциированный профессор; ассоциированный профессор кафедры «Экономика и менеджмент»; Таразский университет имени М.Х. Дулати; 080000 ул. Толе би, 60, г.Тараз, Казахстан; e-mail: Gulnar_aru71@list.ru; <https://orcid.org/0000-0001-9017-3359>